

WWW.NATIONALGEOGRAPHIC.BG · цена 5 лв. · ЯНУАРИ 2014

NATIONAL GEOGRAPHIC

БЪЛГАРИЯ

Завръщане в *Райския* залив

*Магията на
рифа Кимбе край
Папуа Нова Гвинея*

Пазителите на Амазония
Живот на гастарбайтер
Последните дракони

ISSN 1312-6571

5

лв.

01

9 771312 657220

Това е откъс от списанието.

**Цялото списание може да намерите в
Библио.бг**

www.biblio.bg

98

28 Куражът на каяпо

Амазонското племе се прочу, когато отмени строежа на язовир. Сега водачите му трябва отново да се борят, за да запазят начина си на живот.

Текст: Чил Браун
Снимки: Мартин Шолър

54 Забръщане в рая

Преди 17 години фотографът Дейвид Дубиле бил омагьосан от един риф в Тихия океан. Наскоро се върнал там, за да види дали това вълшебно, но и уязвимо място е оцеляло.

Текст: Кати Нюман
Снимки: Дейвид Дубиле

68 Далеч от дома

Днес много развиващи се страни са установили, че най-доходоносната им стока за износ са хората. Гастарбайтерите трябва да се справят с обратната страна на монетата.

Текст: Синтия Горни
Снимки: Юнас Бендексен

На корицата

Приказните коралови рифове в залива Кимбе помагат и за прехраната на местните рибари.

Снимка: Дейвид Дубиле

94 София – китайски ресторанти и арабски улици

България е по-скоро емигрантска, отколкото имигрантска страна. Какви хора са чужденците, които се трудят за прехраната си в столицата.

Текст и снимки: Денислав Стойчев

98 Имало един дракон

Туристите, които отиват да видят комодски варани на о-в Флорес, трябва да бъдат търпеливи. Чудовищните гуцери предпочитат да останат незабелязани, освен това бъдещето им е несигурно.

Текст: Дженифър С. Холанд
Снимки: Стефано Унтертинер

От редактора
Писма

ОБРАЗИ

Вашата снимка

ГЛОБУС

- Кат извън закона
- Космически сезони
- Енергия от боклук
- През погледа на морската звезда
- Слонски роднина
- Пясъчна заплаха
- Ванилинът не е ванилия
- Марсиански въздух

Ръководство по оцеляване

Анонси
Мизове
Ретро

ОБРАЗИ

Великобритания

Пламтящите храсти пирен пушат по време на контролирани пожари в Уест Бърафърт на Шетландските острови. Тази форма на контрол разчиства старите трънаци и е полезна и за пашата, и за местообитанията на дивите животни.

СНИМКА: ЧАРЛИ ХАМИЛТЪН ДЖЕЙМС

Всеки
пръстен
= 1 земна
година

Външни пръстени =
настоящият сезон
в северното полукуълбо

■ Пролет ■ Зима

Наклон на оста:
по-малък наклон
означава по-слаби
сезонни промени.

Дължина
на годината

Януари
2014 г.

Дължина на
настоящия
сезон

НЕПТУН
41 години
Дължина на
един сезон*

Най-далече
от Слънцето

УРАН
21 години

САТУРН
8 години

ЮПИТЕР

МАРС
7 месеца

ЗЕМЯ
90 дни

ВЕНЕРА

МЕРКУРИЙ

Най-близо
до Слънцето

Юпитер, Венера и
Меркурий имат слаби
сезонни вариации.

Сезонен хог

Не само на Земята има зима, пролет, лято и есен. „Всичко с атмосфера има сезони“ – казва Джим Грийн от НАСА. Просто на другите небесни тела те изглеждат различно. Равноденствията и слънцестоенията бележат смяната на сезоните, а въртенето около оста и наклонът ѝ, орбитата и отстоянието от Слънцето също влияят на климата. Когато Плутон е най-далеч от Слънцето – през зимата, атмосферата му колабира. Пръстените на Сатурн не хвърлят сенки при равноденствията. На Титан пролетните гъжове са от метан. През зимата на Марс вали сняг от въглероден диоксид. А на Меркурий почти няма сезони заради рядката атмосфера и бавното въртене. —Джона Ризо

* Дължината на всеки сезон леко варира.

СНИМКИ: НАСА. ИЛЮСТРАЦИИ: ЛОУСЪН
ПАРКЪР, NGM. ИЗТОЧНИК: НАСА

Текст: Чип Браун

Снимки: Мартин Шолър

Чужденците, които преди векове за пръв път
проникнали в югоизточната част на басейна
на Амазонка – мисионери, търсещи Ел Дорадо
авантюристи, търговци на роби, ловци на ягуари,
събирачи на каучук, изследователи на дивата природа
(т.нар. *sertanistas*), – напредвали мъчително по реката с
лодки. Ние имаме на разположение едномоторна

„Чесна“ и хубаво време в една септемврийска утрин в края на сухия сезон.

Самолетът се врязва в дима от горски пожари около бразилския граничен град Тукумã. След като половин час държахме курс на юг и после на запад с около 180 км в час, прекосихме лъкатушното корито на тинестата Риу Бранку и изведнъж всичко изчезна – пожарите, пътищата, безразборно изсечените в гората пасища, осяани с бели стада добитък; всичко освен забулената в мъгла девствена гора. Под нас се простираше страната на индианците каяпо – територия, формално разделена на пет области с обща площ колкото Исландия. Резерватът, който е сред най-обширните защитени райони с тропически дъждовни гори в света, се контролира от 9000 туземци, по-голямата част от които не могат да четат и пишат и които осигуряват прехраната си предимно самостоятелно в

своите 44 села, свързани само от реки и едва различни пътеки. Ние – екипът на *National Geographic*, пътувахме към едно от най-отдалечените – селцето Кинджам („изправен камък“), наречено на тъмносивата планина, която се издигаше пред нас на около 245 м над зеления гъсталак като гърба на кит над морската повърхност. Малко встрани от планината проблясваше като панделка река Ирири – най-големият приток на река Шингу, която пък е важен приток на Амазонка. Чесната се приземи на неасфалтирана писта и продължи покрай малки градински парцели и къщи със сламени покриви, наредени в кръг около пясъчен площад.

Щом слязохме, ни наобиколиха десетина деца – някои по къси гащета, някои – голи, и наклеяха под сянката на крилето. В продупчените уши на най-малкото бяха промушени конусовидни парчета дърво. Каяпо

ЪНИРЕ изразява същността си на воин с диадема от папагалски пера.

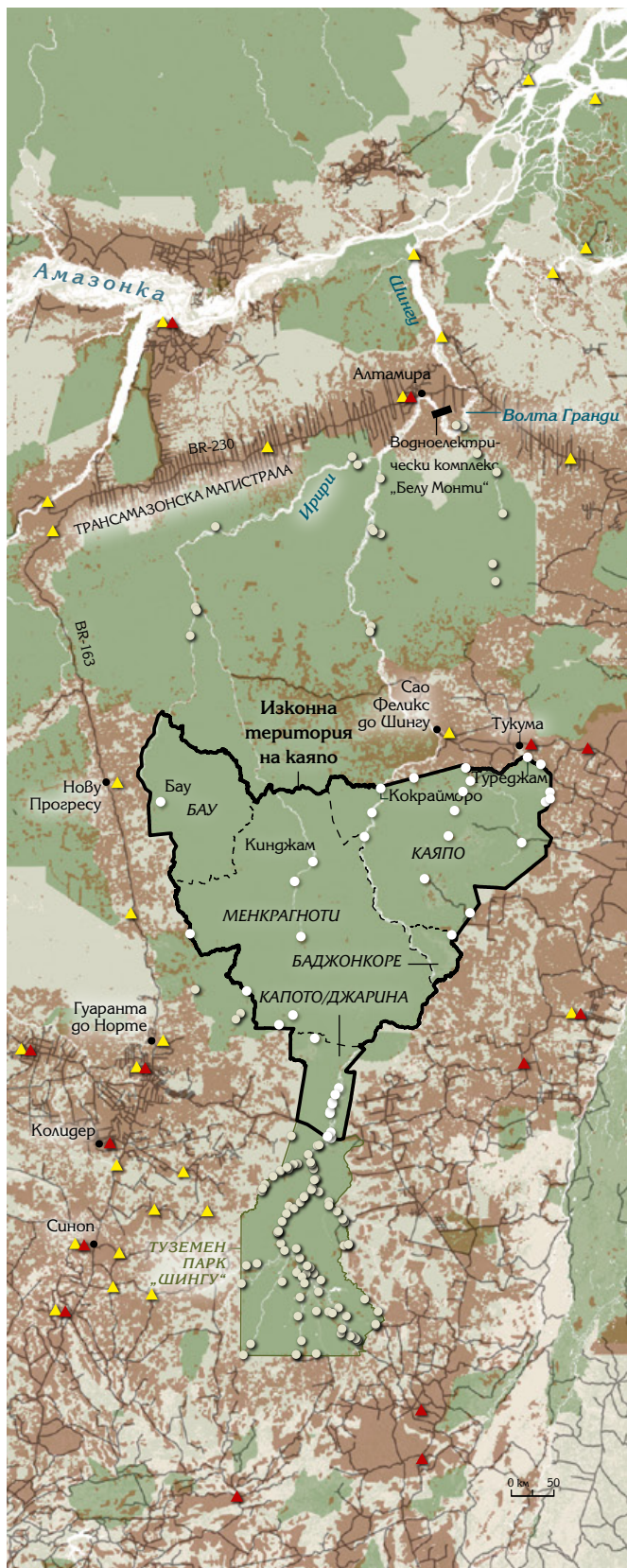
Резервати в зелено

С площ колкото Исландия, територията на каяпо е един от най-обширните райони с девствена тропическа гора в света. Петте слети резервата на каяпо са опасани от всички страни от пътища, животновъдни стопанства, златни мини и бразилски гранични селища.

- Защитена гора
- Гора
- Обезлесен район
- Туземно село на каяпо
- Друго туземно село
- Дъскорезница
- Кланица
- Път

РАЙЪН МОРИС, NGM
 ИЗТОЧНИЦИ: СОЦИО-ЕКОЛОГИЧЕН ИНСТИТУТ; НАЦИОНАЛЕН ИНСТИТУТ ЗА КОСМИЧЕСКИ ИЗСЛЕДВАНИЯ (БРАЗИЛИЯ); IMAZON; БРАЗИЛСКИ ИНСТИТУТ ПО ГЕОГРАФИЯ И СТАТИСТИКА; АМАЗОНСКА МРЕЖА ЗА ГЕОРЕФЕРЕНТНА СОЦИОЕКОЛОГИЧНА ИНФОРМАЦИЯ; СВЕТОВНА БАЗА ДАННИ НА ЗАЩИТЕНИТЕ РАЙОНИ

Вождът РОМНИ е един от малцината каяпо, които още носят махагонов диск в устната.

пари от консорциума, който строи язовира. „Ние, народът каяпо мебинокре, решихме, че не искаме и един цент от вашите мръсни пари. Не приемаме „Белу Монти“, нито каквото и да е друг язовир на Шингу. Нашата река няма цена, рибата, която ядем, няма цена и щастieto на нашите внуци няма цена. Никога няма да спрем да се борим... Шингу е наш дом и вие не сте добре дошли тук.“

НЯКАК СИ СЕ БЕШЕ РАЗЧУЛО. Бледоликият с непродуктените уши щял да се качва на планината Кинджам. В два и половина следобед, преди туристическата ни група да е прекосила половината самолетна писта, зад нас се беше образувала опашка от петнайсетина хлапета – момчета и момичета в юношеска възраст с изрисувани лица, носещи вода в стари шишета от сода, и дори един кипящ от енергия дребосък на не повече от четири години: бос и безнадзорен, без пърхаш наоколо родител, който да го пази да не се загуби, да не го изяде ягуар, да не го ухапе отровна змия или да не го убодe някой от тръните по всяко второ растение.

Известно време вървахме в колона, после хлапетата се разбързаха и се струпаха около някакви високи храсти; наведоха клоните

надолу и започнаха да късат шушулки с плодове от мимоза.

След още 45 минути пътеката стана постръмна. Над нас се извисяваха сивите скали на планината: отвесни стени без пролуки или видими цепнатини. На север, юг и запад склоновете ѝ изглеждаха непристъпни, но източният край се спускаше в гората. Младешите се смееха и бърбореха по стръмнината, прескачаха дънерите и се люлееха на лианите. Тясна пътечка криволичеше нагоре по склона и минаваше през пукнатина, където с потните си ръце трябваше да се прехвърлим над голяма канара.

Дълъг скат водеше до скалния купол на върха. Всички деца седяха там горе, на фона на млечносиньото небе. Последвах ги, останал без дъх. Сиво-кафяви гуцери припках наоколо. Децата също припках, флиртувайки безстрашно с бездната, където скалата се спускаше отвесно на 150 или 180 м, а може би и повече. Четиригодишното момченце подскочаше на ръба на пропастта с тържествуващ смях, сякаш това беше най-прекрасният ден в годината.

Когато всички поехме надолу, малкият се затича напред и аз се хванах, че си мисля за нощта след заминаването на големите

A black and white photograph of a fish, possibly a wrasse, swimming in a sea anemone. The fish is dark with a patterned body and is positioned in the upper right quadrant. The anemone's tentacles are long and thin, filling the background. The lighting is dramatic, with strong highlights and deep shadows.

*Преди 17 години фотографът Дейвид Дубиле бил омагьосан
от един риф в Тихия океан. Наскоро се върнал там,
за да види дали това вълшебство, но и уязвимо място е оцеляло*

Завръщане в рая

Триточков стегастес плува край трио белохрили амфиприони в залива Кимбе в Папуа Нова Гвинея.

Текст: Кати Нюман Снимки: Дейвид Дубиле

В

царството на Тихия океан съществува княжество на коралите, наречено заливът Кимбе. „Това е отделен свят – казва фотографът Дейвид Дубиле, – по-чуждоземен от космическите дълбини.“ За разли-

ка от студения Космос той живее и диша, а в неговата вселена има галактики от риби и коралови образувания, импозантни като избухването на супернова. Заливът е разположен на брега на Нова Британия в Папуа Нова Гвинея. Сложни геологични процеси (районът се намира над мястото на колизия между две тектонски плочи) са изваяли пейзаж от вулкани, тесен крайбрежен шелф, който се спуска в дълбока 2 километра бездна, и подводни планини, в хода на хилядолетията увенчани с рифове.

Преди 17 години Дубиле прекарал 8 дни в Кимбе, за да снима, и това преживяване породило копнеж да се върне пак. Тази страст се родила от спомена за подводен рай със

сребристи рибни пасажи, ливади от червени корали горгона и кристално чиста вода. Дали раят е останал непокътнат – питал се той.

„Някои рифове – казва Дубиле – са кинетични като абстракция на Джаксън Полък.“ Кимбе е ленив „като импресионистична картина, като творба на Моне“. Да опишеш морската фауна, която се полюшва, плува или пълзи сред онези талази, означава да съзерцаваш с очите си цветущото разнообразие. „Каталогът“ включва 536 вида корали (повече от половината видове в света) и около 900 вида рифови риби. Миниатюрни (като морското конче сингнатид) и големи (като кашалота) чудеса си поделят водите на залива Кимбе.

За разлика от много други рифове по света този и днес кипи от живот както преди 17 години, защото е много уединен. Не е подложен на натиск от населението, както например рифовете край Азия. Няма промишлен риболов. Цветущото му състояние се дължи и на добрите грижи. Сред неговите закрилници е организацията *Nature Conservancy*, коя-

Почти плоски и със заострен корем,
центрисцини плуват в идеален строй,
търсейки укритие сред клоните на
червените корали горгона. „Радвам се
да видя, че заливът Кимбе още
изобилства от чудеса“ – казва Дубиле.

Далеч *от* ДОМА

*Днес много развиващи се страни са установили,
че най-доходоносната им стока за износ са хората.
Чуждестранните работници трябва да се справят
с обратната страна на монетата*

Най-високата сграда в света,
„Бурдж Халифа“, се извисява като
далечен щик над работниците,
които чистят строителен
обект в Дубай. Метачите са
основно от Пакистан и Индия.

Текст: Синтия Горни

Снимки: Юнас Бендексен

Когато в Обединените арабски емирства е пладне, във Филипините

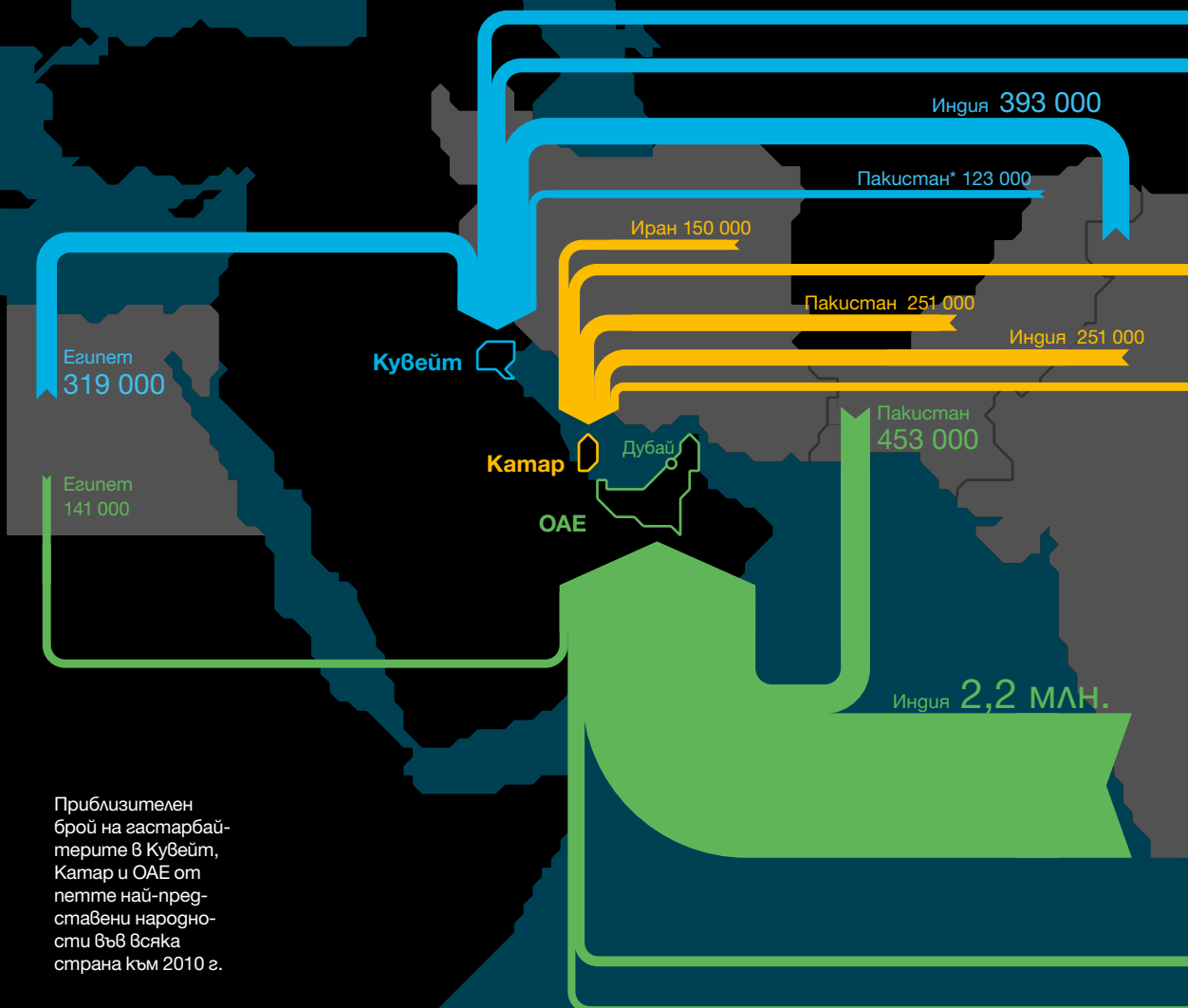
е четири следобед, което означава, че двете по-големи деца на Тереза Крус са се прибрали от училище в апартамента на леля им, която се грижи за тях. Тереза живее в Дубай, най-многолюдния град в ОАЕ, на 6900 км от Филипините. Тя е на 39 и работи като продавачка в магазин за дрехи в лъскав дубайски мол. Работата ѝ е да оправя дрехи, да приема плащания, да следи касовата документация и да се усмихва всеки път щом влезе клиент. Шест дни в седмицата е на крак и в петък почива.

Затова обикновено в петък Тереза отделя време, за да види своята 11-годишна дъщеря и 8-годишния си син, и тъй като тя е презморски работник (само една от многото милиони души, пропътували хиляди километри, за да могат да изпращат пари на семействата си у дома), го прави по модерния сред гастарбайтерите начин. Сяда пред компютъра в стаята, която споделя с още четирима души. Влиза във Фейсбук. Щраква върху бутона за видеочат, привежда се напред и чака.

Първият път, когато чаках заедно с нея, по обяд тя беше още по пижама и мъхести пантофи. Тереза живее в стаята с мъжа си Луис, който също като нея още преди години напуснал Филипините, с двете им по-малки деца – едното бебе, другото на три години, и с

Портрет на наследствения управник на Дубай, шейх Мохамед бин Рашид ал Мактум, е изложен на видно място на щанда на магазин за кексчета в огромния „Дубай Мол“. При толкова много националности, които работят, хранят се и пазаруват тук, основният език в града е английският, а не арабският.

Приблизителен брой на гастарбайтерите в Кувейт, Катар и ОАЕ от петте най-представени народности във всяка страна към 2010 г.

Работниците прииждат, а парите текат към дома

В света най-висок процент гастарбайтери се трудят в три богати на петрол страни с малко собствено население: Кувейт, Катар и Обединените арабски емирства (ОАЕ). Мигрантите – най-вече от Азия и Египет – извършват неквалифицирана или ниско квалифицирана работа, която е под достойнството на местните. Тези работници изнасят милиарди долари от заплатите си (вдясно), за да поддържат семействата си. За много от тях Персийският залив се превръща в постоянен дом.

ДЖОН ТОМАНИО, NGM;
ШЕЛИ СПЕРИ
ИЗТОЧНИЦИ: ДИЛИП
РАТНА, СВЕТОВНА
БАНКА (ГАСТАРБАЙТЕРИ
И ПРИЧНИ ПРЕВОДИ);
НУРА ЛОРИ,
ХАРВАРДСКА АКАДЕМИЯ
(ДАННИ ЗА
НАСЕЛЕНИЕТО И ХОРАТА
БЕЗ ГРАЖДАНСТВО)

ставяла блестящо на интервютата в манилската агенция. В Дубай тя имала климатик на работното си място и през първите месеци живеела в женско общежитие с двойни стаи. Никога не била спала на по-хубаво място.

Радвала се, че не е попаднала в капана на самотното изгнание на домашната прислужница. Заради добрия им английски и репутация на внимателни и надеждни служителки, филипинките са много търсени като гледачки; почти половината гастарбайтери, които напускат Филипините, са жени, често откъсвани от собствените им семейства от международния глад за бавачки, медицински сестри и асистенти на възрастни хора. Но Тереза била чувала достатъчно истории за живота в чужди семейства. Късметлийките попадали на човечни работодатели, които се отнасяли с тях с уважение, но твърде често разказите били мрачни: никакво свободно време, неизменна изолация, оскърбления от страна на жените в дома и сексуални посегателства от мъжете.

Освен това Тереза имала собствен мобилен телефон – за домашните прислужници често разказвали, че работодателите им конфискували телефоните, за да бъдат повнимателни и зависими. Всеки път, когато отивала в обменното бюро за поредния ошастливяващ превод, благодарение на който дубайската ѝ заплата се появявала у дома във филипински песо, тя си оставяла достатъчно за храна и други необходими неща, а в крайна сметка – по празнични поводи – и за малко златни бижута.

И тъй като толкова много филипинци и от двата пола се хващат на работа в Дубай, Тереза си намерила подходящи приятели, също млади хора, които като нея направили крачка нагоре от работническите общежития към претъпкани, но уютни апартаменти със съквартиранти. Романсът не бил невъзможен. Вярно, не бил без проблеми; повечето от мъжете все още били свързани пред закона с хората, заради които били заминали.

Когато Тереза се запознала с Луис, той още бил женен. Но пък бил красив и висок, с ху-

**Късметлийките
попадали на човечни
работодатели,
но твърде често
разказите били
мрачни: никакво
свободно време,
изолация,
оскърбления от
страна на жените
в дома и сексуални
посегателства от
мъжете.**

Текст и снимки:

Денислав Стойчев

София Китайски ресторанти и арабски улици

През лятото и есента столичната улица „Цар Симеон“ и пресечките ѝ са оживени, но в декемврийската мъгла те са почти пусати – заради рано падащия мрак и все по-засилващия се студ. Къщите наоколо са предимно стари, някои изглеждат съвсем изоставени. В района има нелегални хостели, в които се приютяват хора без документна регистрация – чужденци, потърсили закрила и работа в страната ни, но предпочели да живеят на собствени разноски, а не в бежански центрове. Те чакат разрешително за законно пребиваване в България – или възможност да продължат към някоя западноевропейска държава. По данни на хуманитарните служби почти 90% от тези хора планират да останат само временно у нас; мечтата им е да емигрират в Германия, където възможностите за работа и заплащане са по-добри. Сред тях има и нелегално пресекли границите ни. Повечето обаче са дошли законно, а някои вече са намерили своя ниша тук и животът в страната им харесва.

Иракчанинът Хейдар работи в шивашкото ателие на Муханад в „арабския район“ на София. Исква да остане у нас – харесва му тук и има много приятели българи (горе вляво).

Аладин се е преместил със семейството си в София от Багдад преди повече от 10 години. Ресторантът му е посещаван и от иракчани, и от българи.

Зад стъклена витрина с надпис „Шивашки услуги“ любезно се усмихва 35-годишният Хейдар. Напуснал родния си Ирак, където „животът стана много труден“, и преминал през няколкомесечни перипетии в Турция, той е от половин година в България. На втория ден от престоя си в София, обикаляйки из „арабския район“ около „Цар Симеон“, се запознал с Муханад и започнал да му помага в неговото шивашко ателие. Хейдар чака дълго своя легален статут за постоянно пребиваване. По образование е начален учител, но едва ли ще получи възможност да практикува професията си тук. Харесва българите: „Изключително добри хора сте! С вас мога да разговарям наистина за всичко, и то така пълноценно, както никога досега.“

БЪЛГАРИЯ Е ПО-СКОРО емигрантска, отколкото имигрантска – много повече са сънародниците ни, които търсят работа извън пределите ѝ, отколкото идващите тук чужденци. Гастарбайтери от профила на филипинците в Дубай със сигурност има и у нас, но те са малко и трудно откриваеми. Повечето трудови имигранти пристигат със семействата си, за да търсят по-добър живот и реализация, а не само временна заетост. Вече години наред тук развиват собствен, главно семеен бизнес виетнамци, участвали в строителството през 80-те години на миналия век; китайци, открили ни като привлекателна за търговия страна след 1989 г.; турци, сирийци, ливанци, афганистанци, палестинци, иракчани и др.

Нгуен дошъл преди години от Виетнам в България като работник, но постепенно успял – подобно на мнозина свои сънародници – да закупи собствена търговска площ на стоковите борси в Илиянци. „Днес никой не би дошъл от Виетнам, защото там бизнес климатът е далеч по-добър от тукашния – споделя Нгуен на перфектен български. – И аз, и други виетнамци обаче сме създали семейства в България: единствено това ни спира да се върнем в родината.“

ПО-СПЕЦИФИЧЕН Е СЛУЧАЯТ с имигрантите, идващи в България по политически причини – бягащите от гражданската война в Сирия, от опустошенията в Афганистан и Ирак, от

бедността в Алжир, Пакистан и Етиопия, от опасната обстановка в Мали. Веднъж получили статут, те имат пълни трудови права и също могат да си търсят работа. Езиковите и културните бариери обаче намаляват конкурентоспособността на чужденците в и без това свития ни трудов пазар. Няма и гаранция, че професионалната им квалификация ще бъде призната тук. Получилите убежище у нас могат да се възползват от професионални курсове чрез национална програма за интеграция на бежанци, но това не им осигурява автоматично работа.

По информация на Дирекция „Миграция“ към МВР, през 2012 г. са издадени 2250 повече разрешения за продължително, дългосроч-

Имало едно време един дракон

Несигурното бъдеще
на най-чудовищния гушер
на Земята

Комодски варан се движи наперено на о-в Ринка по време на отлив. Слюнката му е отровна, но обикновено убива плячката, като я разкъсва; ако успее да избяга, ухапаната жертва умира от инфектирането на раните.

дител е живял преди 200 млн. години. *Varanus komodoensis* води типично гущерски начин на живот: припича се на слънце, ловува и търси храна, снася яйца и ги охранява, но без намерение да влиза в ролята на родител, след като се излюпят. Комодските варани обикновено живеят между 30 и 50 години, през повечето време в самота. В същото време ареалът им е съвсем малък – срещат се само на няколко острова в Югоизточна

Азия, всичките част от Индонезийския архипелаг. Комодският варан е страстен ловец, който може да достигне и за кратко да поддържа скорост до 19 км/ч. Влечугите нападат плячката си от засада, като разкъсват най-меката плът – обикновено корема, или осакатяват някой от крайниците. И като добавка – може да се каже, че бълват огън. От устата им капе отровна слюнка, която не позволява на кръвта да се съсире, така че ухапаната жертва бързо губи кръв. Ако успее да избяга, вероятно ще се зарази с патогени от водоемите и ще развие инфекция. Във всеки случай смъртта е почти сигурна. А комодските дракони могат да бъдат много търпеливи.

Улов в леда Стена от замръзнали риби (сив сандер) свидетелства за успешен риболовен уикенд край езерото Мил Лакс в Минесота. Тази снимка е публикувана за пръв път в броя на *National Geographic* от декември 1958 г. „Хората от Минеаполис... се разположиха уютно в своята 13-метрова каравана – пише щатният фотограф на списанието Томас Дж. Абъркромби. – Върху замръзналото езеро те сгряха подвижния си дом с преносим електрогенератор, изкопаха дупки в леда, нагласиха въдиците си и застанаха да гледат иззад уплътнените прозорци. Когато някоя плувка подскочеше, всички се втурваха навън да видят какво се е хванало.“

Мил Лакс отдавна се слави със своите сиви сандери, но сега популацията им в езерото намалява. През 2013 г. Минесотската служба по природните ресурси наложи нови ограничения на въдичарите относно размера и броя на уловените риби, за да защити по-младите и по-малките, както и тези в репродуктивна възраст.

—Маргарет Г. Закоуиц

К Петро архив Разгледайте снимките на интернет адрес nationalgeographic.bg.

**Библио.бг - платформа за електронни
книги и списания**

Чети каквото обичаш!

www.biblio.bg

